

הלוי

הקדמה

אנחנו רוצים להסביר עד היכן הפגיעה של היוונים בעם ישראל. אמנם הקלוקל היה עמוק מאוד, אבל אפשר לראות איך והיכן התהליך הזה מתחולל.

ישנה חלוקה בין היסוד הנשמתי, שנקרא 'הכהן', לבין היסודות הנפשיים והתבוניים הפשוטים של האדם הישראלי, שהם נקראים 'הלוי'.¹ בסוגיה שאנו רוצים לראות, הרב מתאר את המרחב של התודעה, מרחב זה הוא העולם של הלויים. המרחב הזה של התודעה אחוז במציאות, אבל השאלה היא מהי הקומפוזיציה, האם יש יכולת לצאת אל המַעְבָּר, לטרנסצנדנטי. היוונים מטמאים את המקום הזה, הם גורמים למחלה בתוך התודעה.

אם נקשר את זה למה שראינו בסוגיה של 'אורח טוב ואורח רע',² יוצא שהרע הוא בעצם עמדה נפשית שמולידה מסקנות – דברים שנראים כנכונים ואבסולוטיים – אבל בעצם זהו חטא ועונשו. יש חיסרון (אורח רע) והמציאות מגיבה אליו. הנקודה היא שאני רואה דרך העולם שלי ושופט את המציאות. אבל – אומר הרב שם – זה לא חייב להיות ככה, אפשר לראות אחרת.

מספרים על אחד מאדמו"רי חב"ד, שבא אליו מישוהו ואמר לו שיש לו בעיה מסוימת, והוא ענה לו שאין לו יכולת לדרון על זה, כיוון שאין לו נגיעה בבעיה הזו. הנקודה העולה מהסיפור היא אותה נקודה. אדם רואה את המציאות רק דרך העיניים שלו. אפשר להבין את אמירה הזו באופן שאומר שכל מה שאני רואה הוא רק את עצמי, כמו חדר של מראות. כך מצטטים בשם הבעש"ט³, שאדם יכול להסתכל בסביבה וכל מה שהוא רואה, הוא רואה את עצמו. כל הבעיות של האחרים, כמה שהן נוראיות ואיומות, הן בעצם בעיות שלו עם עצמו. האדם הזה נמצא בטעות, לכן כל מה שהוא רואה זה טעות, הוא צריך לצאת מהטעות ולראות בבהירות – לראות את האחר. האדם עצמו חולה – סוג של אובססיה – ועל ידי ממצע הוא יכול להשתחרר מזה.

לכאורה הרב מאוד דומה, גם הוא אומר שיש אורח טוב ויש אורח רע. אבל אצל הרב אין מראה שחוסמת, אלא יותר כמו ספקטרום, חלון למציאות, נקודת יחס למציאות. אורח רע מסתכל על העולם ורואה אותו בקומפוזיציה של רע. לדוגמא, התיאור של הרב במאמר

¹ אורות הקודש ג, עמ' רא.

² עין איה, ברכות, פרק תשיעי, רפז. ועיין 'שיחת פתיחה לחנוכה'.

³ לא בטוח עד כמה זה נכון, יכול להיות שהוא לא אומר את זה, ורק ככה הבינו אותו.

הפחד, אדם מדבר דברים אובייקטיביים מוחלטים, ובעצם אם הוא ישנה את המבט הכל יראה אחרת. ההבדל הוא, שלפי מה שאומרים בשם הבעש"ט, אין שיח, כל מה שאדם רואה הוא דמיונות של הקליפות שלו⁴; ואילו אצל הרב האורח הרע רואה את המציאות, ההכרה שלו היא אמיתית ומדעית. ההכרה מקבלת את הצבעים והצביון שיש בתודעה של האדם. ממילא יש שיח במציאות, ויש יחס⁵.

אנחנו רוצים לדבר על מחלה שנקראת 'אסכרה', מחלה של אנשים שלא רואים את העומקים של המציאות. אבל אנשים כאלו לא קטועים מהמציאות, אלא הם כמו אדם שרואה עולם דו ממדי במקום תלת מימדי; אדם שלא רואה יחסי עומק, שאין לו יחס טרנסצנדנטי. (ממילא גם העולם הפוסטמודרני איננו טעות ואשליה, אלא הוא תמונה חלקית.)

נשמה

ת"ר אסכרה באה לעולם על המעשר. רבי אלעזר ברבי יוסי אומר על לשון הרע. אמר רבא ואי תימא רבי יהושוע בן לוי מאי קרא, והמלך ישמח באלהים יתהלל כל הנשבע בו כי יסכר פי דוברי שקר. כשם שהאדם יש לו צרכים חומריים רבים; מכל מקום הכח הכללי **העומד בראש** לכל עניניו ועוזרו להטביע על חייו אותה הצורה האנושית הראויה לו, הוא **כח הדיבור הרוחני**, הבא דווקא מצד מעלתו העליונה; כן הוא בכללות האדם, והאומה הישראלית בפרטה שהיא נזקקת לאותם החלקים משפיעי הרוחניות שבה, וזה הוא יסוד קדושת המעשר למען יוכלו עמוד **בני שבט לוי על משמרת הקודש**⁶.

'העומד בראש' וכח הדיבור' הם לא אותה מדרגה. 'הראש', הוא המהות, הנשמה של הנשמה⁷. המהות הזו מתפשטת ומתגלית, והגילוי שלה נקרא 'כח הדיבור הרוחני'.

גם לראש עצמו יש נוכחות, אבל היא גילוי מאוד פנימי – עולם פנימי לא מפטפט, הוא שותק. ההופעה הנשמית עומדת ב'ראש' ולא מתגלגלת ברחובות כמו ידיים ורגליים.

⁴ הקליפה הציונית היא הכי קשה. הציונים אומרים לעצמם 'אני אמלך', 'אני אבנה מדינה', אבל הכל עלמא דשיקרא וטעות. צריך פשוט לפרק את עולם הזה.

⁵ הדבר הזה הוא חידוש גדול, כיוון שזה אומר שאנחנו יכולים גם לראות 'מצד עצמו של החייון'.

⁶ עין איה, שבת, פרק שני, רמו.

⁷ בדרך כלל כשמדברים על הנשמה לנשמה, מתכוונים לאור סובב, משהו שלא מאיר בנו (לכן הוא גם יישאר טהור), החייון מצד עצמו, אולי זה האור של הכהן הגדול. כאן מדובר על הנשמה של הנשמה, היא שונה מהנשמה לנשמה, היא הפנים של הנשמה. הנשמה של הנשמה מאירה בנו.

אז איך נפגשים עם המהות הזו? בצורה של מחשבה. זו התגלות פנימית – סוג של נוכחות. הראש פשוט נוכח ונוכחתו מורגשת. כמו שימוש תלמידי חכמים, שימוש תלמידי חכמים הוא נוכחות, מציאות. המדרגה הזו לא מתעלמת מהצדדים הנמוכים, 'כוח הדיבור הרוחני עוזרו להטביע', הוא נותן לצדדים הנמוכים את ערכם. הראש נותן לאדם רגליים.

כוח הדיבור הוא ה'רוח' והראש הוא ה'נשמה'. ה'פנים' של כוח הדיבור יונק מה'תוך' של הנשמה⁸. בעצם, התוך של המהות (של הנשמה), הוא שורש העולם הרוחני שלנו – שורש הדיבור.

קטורת

אמנם ישנה השפעה בלתי מורגשת, השפעה סגולית, היא מיוחדת ביחוד לכהנים המקודשים, שגם בעבודות שהן דבר שבחשאי, כקטורת, הם עושים רב טוב לבית ישראל.

הרב מסביר את הקטורת כאור מאוד פנימי⁹. למשל, בדרך כלל כתוב "וידבר ה' אל משה לאמר", אבל בקטורת לא כתוב 'לאמר'. צריך להבין, יש איסור להגיד דברים שלא אמרו לך לומר אותם. לכן כשלא אמרו למשה להגיד, הוא לא אומר. מאותה סיבה גם בתפילה של הקטורת לא כתוב 'אלוהינו ואלוהי אבותינו', אלא רק 'אלוהינו'. כיוון שבקטורת אין חלוקה של מדרגות, זו מדרגה מתפשטת. המדרגה שבחשאי, המדרגה שאסור להגיד אותה, דווקא היא מתפשטת על כל המדרגות כולם. זו מדרגה שלא מתחלקת לדורות ולתקופות, אלא נשארת בתוך עצמה. אבל אין הכוונה שהיא לא נוכחת, היא נוכחת, אבל הנוכחות לא דורשת ממנה לצאת מעצמה.

כך הרב כותב גם על השמחה של ה'תמיד', 'בקודש הסך נסך שכר לה'¹⁰. יש עת שהשמחה הזו מתגלה, זה בקודש, בחכמה, ויש עת שהיא לא מתגלה. אבל כל הזמן היא נמצאת,

⁸ בעולמות הרוחניים יש חלוקה של 'נשמה' ו'רוח' ו'נפש'. הנשמה היא עולם המחשבה, היא נקראת 'מוח', זו המהות של האדם; הרוח היא עולם הדיבור, היא נקראת 'לב', שם נמצאת התבונה של האדם; והנפש היא עולם המעשה (הלכה) והיא נקראת 'כבוד'. לכל אחת מהמדרגות האלו יש שלושה מימדים: 'פנים', 'תוך' ו'חוץ', הפנים הוא המהות של המדרגה, התוך הוא מילוי (דומה למידות של הנפש, אבל במובן עמוק), והחוץ הוא ההופעה החיצונית של המדרגה (דומה למעשים).
בעצם עולם הרוח של האדם יונק מה'תוך' של הנשמה, וכן עולם הנפש של האדם יונק מה'חוץ' של הנשמה. כל החלוקה הזו מאוד חשובה, במקום להיפגש עם אדם רק במימד אחד, אנחנו יכולים לראות בו עומקים, מהויות ומימדים נוספים שלא היינו מודעים אליהם במבט פשוט. חלוקה זו נותנת למציאות עושר ומורכבות גדולה.

לענייננו, ה'כהן' הוא עולם הנשמה וכן הממדים הפנימיים של הרוח ונפש, וה'לווי' הוא ה'תוך' ו'החוץ' של הרוח והנפש. ה'לווי' הוא בית המדרש – לימוד התורה במובן הרוחני שלו ובמובן המעשי שלו. וה'כהן' הוא הנשמה של עם ישראל – מימד שפחות נתון לבחירה של האדם. [א.ש.ל.]

⁹ עולת ראייה א, עמ' קלה-קלו.

¹⁰ עולת ראייה א, עמ' קלב.

המדרגה שבחשאי – המוח – נוכחת כל הזמן, אפילו כשלא מתעסקים איתה. לפעמים צריך לדעת לשתוק, לא תמיד צריך לדבר ולהשפיע.

שאלו היה כזה – דמות של שתיקה. רואים שרגע לפני שנעשה למלך, הנביא מספר לנו על מפגש שלו עם שלושה נשים. הגמרא¹¹ מביאה שלוש הסברים מה שאלו היה צריך ללמוד מהשיחה של הנשים. אחד הדברים שהוא היה צריך ללמוד הוא לדבר, גם שתקן צריך לדעת לדבר כשצריך.

ראיה ושמיעה

עיקר האדם הוא במקום של השתיקה – במוח – שם נמצא האור של האדם, ומשם מתפשטות המדרגות. אבל חשוב להסביר שכל מדרגה המתפשטת היא ירידה. הרב מתאר את המדרגה הזו אצל רבי עקיבא¹². רבי עקיבא על כוס שהיה מוזג היה אומר 'חמרא וחיי לפום רבנן'. הכוונה שקודם כל יש את השמחה ואחר כך את החיים. עיקר האדם היא השמחה – אלו המחשבות שלו (מדובר על מחשבות שאין להם אפילו שפת מחשבה), מדרגות שתקניות. כל זה נותן משקל ענק לעולמות הפנימיים.

כל זה מסביר את ה'ראש', אחר כך 'עוזרו להטביע'. 'עוזרו להטביע' זאת פעולה שניה. ישנו הבדל מוחלט בין פעולה ראשונה לפעולה שניה, פעולה שניה היא כבר ירידה (בין אם היא מתפשטת בקומתה ובין אם היא מתפשטת למטה¹³). כמו ההבדל בין ראייה לשמיעה ולדיבור. ראייה ושמיעה שניהם כוחות פנימיים של האדם, ובכל זאת ההבדל ביניהם הוא עצום, הראיה היא 'החיוזון עצמו', והשמיעה היא 'התארים המייחסים'. זה שאפשר לראות את הדברים עצמם – בעומק שלהם – הוא לא פחות חידוש משיש תארים מתייחסים שאפשר להבין¹⁴.

בית המדרש

ועל פי הערך הפנימי של בחירי אנשי הסגולה היותר רמים, מתעלה העם ומתקדש, זאת היא קדושת התרומה המיוחדת לכוהנים, אבל לא תצא ההשפעה הסגולית היותר עליונה להתחבר אל העם, עם הכלל כולו, כי אם על ידי ההתחברות הגלויה של ההשפעה הגלויה הבאה מפעולות ומדיבורים כאלה הנשמעים ונקנים בלב כל הגוי כולו.

¹¹ ברכות דף מח:, ועין איה שם, פרק שביעי, לד.

¹² עין איה, שבת, פרק שישי, קיד.

¹³ בין אם היא מתפשטת מה'פנים' ל'תוך' ול'חוץ', ובין אם היא מתפשטת מה'מוח' ל'לב ול'כבוד'.

¹⁴ חנוכה הוא החג היחיד שיש בו מצווה של ראייה, לכן הוא חג כל כך גדול. [בשם 'החלבן']

שוב, יוצא שיש השפעה סגולית, עיקר קומת האדם היא עולם השתיקה, ההתבוננות, וזה משפיע – נמצא ונוכח. וההתחברות הגלויה היא כוח הדיבור – הלב והכליות.

הנושא שלנו הוא העולם הרגשי שלנו, העולם הרגשי הוא איפה שאנחנו חיים – 'עולם הזה'. העולם הרגשי שלנו נפגע מהתרבות היוונית והשאלה היא עד כמה הפגיעה חודרת פנימה, האם רק הלוויה (כוח הדיבור, בית המדרש) נפגעה, והכהונה (הנשמה) נשארה טהורה; או גם הכהונה נטמאה.

אנחנו חיים בעולם פוסטמודרני, בעולם הזה ישנה מחלה פנימית, לא רואים מרחב, רואים רק קטעים (אפשר לראות זאת כחולשה – שאין מבט כללי – ואפשר לראות זאת כאידיאל, שיש חופש ואוטונומיה, שלכל אחד יש את העולם שלו והפנימיות שלו). מחלה זו באה בגלל שההארה האלוקית פגומה. מה שהרב כותב כאן, הוא שיש יכולת לראות דברים באופן כללי. ההשפעה הסגולית היא מחשבה דיבורית, היא מחנכת אותנו לראות מושגם כלליים.

למה אנחנו מדברים דווקא על בית המדרש? כיוון שעיקר העצמיות של האדם היא ביצירה המחשבתית, שהיא נמצאת בבית המדרש – שם הוא עמל. בבית המדרש יש מחשבות פנימיות ודיבורים, וכאן השאלה האם נוצר מבט כללי, או לא; כאן יש משמעות אם הוא אורח טוב או אורח רע.

גיטו וידו באים כאחד

מניעת ההכרה של צורך ההשפעה הרוחנית הגלויה, היא מביאה את כל היסוד לידי התמוטטות.

חוסר היחס כלפי התופעה, שאין יחס למושגים כלליים, הוא עצמו הנפילה. בחולשה של האדם שם הוא נופל. כמו ש'גיטו וידו באים כאחד'¹⁵, כשאדם קונה 'חירות', הוא בבת אחת קופץ למדרגה חדשה, כך גם הפוך: כשהוא קורס, הכל קורס. 'מניעת ההכרה' ו'התמוטטות' באות ביחד. יכול להיות שזה תהליך, אבל בסופו של דבר, במקום שאדם חלש, שם הוא נופל – זה לא ענישה, אלא זה עומק הכישלון, עומק הקריסה של האדם.

בית המקדש

¹⁵ איך עבד יוכל לקבל את גיטו מהאדון, הרי מה שקנה עבד קנה רבו (הוא צריך להיות בן חורין בשביל לקנות את הגט, אבל הוא צריך את הגט בשביל להיות בן חורין)? הפיתרון הוא 'גיטו וידו באים כאחד' – כשהוא מקבל את הגט לידו, הוא גם מקבל את היכולת לקנות אותו. [א.ש.ל.]

כי הסגולה הרוחנית העליונה, שהיא אמנם מוכנת בכחה לנטל [להרים] ולנשא את כל הקרב אליה, וגדולה שימושה יותר מלימודה,¹⁶ אבל רק בזה תמצא מקום, כשיעזרו להבנתה הכללית והרשמת העליוניות והדעה הגדולה שבה על ידי הכשר של השפעה גלויה, שהיא דוגמת עבודת הלויים. כמו במקדש כן בתורה, בן לוי שומר מבחורין.

הרב מגדיר את המדרגה הזו, זו מדרגה כללית, מדרגה שאין לה כלים, היא רק קיימת – ה'פנים' של המוח. ואם 'נדבר' אותה היא תהייה גם הבנה פנימית והשפעה. ההבנה הפנימית וההשפעה, הם ה'תוך' וה'חוץ' של המוח, אבל ללא היסוד של הדיבור לא תהייה לפנים של המוח השפעה.

'בן לוי שומר מבחורין'. לא מדובר על חיצוניות, החוץ כאן הוא בית המקדש. הלוויים מתחילים מה'תוך' וה'חוץ' של בית המקדש (המוח), ויורדים ויוצרים גם את התוך והחוץ שמחוץ למקדש – את בית המדרש (את הלב והכבד).

בית המקדש הוא עולם של מחשבה¹⁷, בקודשים הכוונה עושה את הפעולה. אם כוהן מזייף בכוונה, הקרבן נפסל – העיקר הוא המחשבה. אחרת אי אפשר להבין איך כוהנים עושים כזו פעולה, איך אנשים עדיני נפש יכולים להיות שרויים כל הזמן בתוך עולם של דם; אלא בזכות שזה עולם של מחשבה, אבל באמת אם עוזבים לרגע אחד את המחשבה נופלים לבית מטבחיים. אבל ודאי שיש למדרגה הזו נוכחות. איפה נראה את הנוכחות שלה? בהתנהגות, בשפת הגוף. זו הסיבה שכוהנים נושאים כפיהם למעלה בברכת כוהנים, היד היא שפת גוף ועשיה) מבטאת את העולם המחשבתי ברמה יותר גבוהה מהדיבור. יש לאדם שני 'עצמי', 'עצמו' קיומי, 'עצמו' מפעלי.¹⁸ יש צד שה'עצמו' המפעלי יותר גבוה מה'עצמו' הקיומי, כיוון שהעצמו הקיומי נמצא איפה שאני נמצא, ואילו העצמו המפעלי יכול להיות בעולם עתידי, מקום נשגב. רואים שמעשה ומחשבה באים ביחד, לעומת הלוויים, עיקר המצווה של הלוויים היא שירה¹⁹. שיר ודיבור הם בחינה של הבנה, הלוויים שייכים להבנה של התורה.

¹⁶ כמו שאמרנו, שימוש תלמידי חכמים, הוא להפגש עם היסוד השתקני, עם המדרגות שהתלמיד חכם אינו יכול לדבר אותם.

¹⁷ עין איה, שבת פרק שני, קנז-קנח.

¹⁸ יש את העולם הפנימי שקיים באדם הוא נקרא 'עצמי', ויש את המפעל שלו (הכוונה למעשים שלו – איך שהוא מביע את עצמו). ולא תמיד שני הצדדים האלו מזוהים אחד עם השני. בדרך כלל אנו מבינים שהעולם הפנימי של האדם הוא האור הפנימי, והצד המפעלי הוא חיצוני, אבל הרב רוצה להגיד שהמעשים של האדם מגלים אור יותר פנימי ממה שיש בו כרגע. [א.ש.ל.]

¹⁹ יש מחלוקת אם כלי נגינה הם גם חלק מהמצווה, אבל ברור שהשירה היא העיקר.

על כן דווקא בעוון המעשרות פגיעת הלייט, בעלי הקול, המשפיעים הגלויים של הדיבור וההוראה, של הלימוד והידיעה, הנערכת לכל לב כפי מה שיכול לשמוע, נמצא הליקוי הדומה לליקוי האסכרה ביחש הגוף כולו, המעכב את ההשפעה הרוחנית של הדיבור הגלוי הכללי. הקצוות מתאחדים, והמניעה של הכרת כח הכבוד והתועלת שיש בהשפעת הדיבור הגלוי לטובה מאבדת את ציור הרוממות הראוי לכללות הדיבור, עד שכח הרע שלו בהיותו מתקלקל ג"כ לא יוכל להיות מוחש ומורגש.

המקום של הדיבור לא נחרב על ידי משהו חיצוני, הוא נחרב מבפנים – הוא מאבד את החשיבות של עצמו ואז הוא נופל עד איבוד כל המקום של הדיבור ושל ההבנה. דווקא בעוון מעשרות, זה קשור לעשייה. גם כאן רואים שהמעשה קשור לעולם הפנימי – אנחנו פוגעים בפנים של התופעה על ידי זלזול במעשה של המעשרות. הזלזול המעשי פוגע גם ביכולת ההבנה.

זה לכאורה משהו קטן, הוא רק לא נותן כבוד. אבל זו בדיוק הנקודה, במעלה של האדם הוא נכשל ובה הוא נענש. היכולת לדבר היא המעלה של האדם, זו היכולת להסביר את העולם המחשבתי והיכולת להיות חברתי; והוא נכשל – יש לו חוסר הערכה כלפי הכוח הזה; ואז הכל נופל והוא מאבד את המעלה הזו.

לבושים

יש סוגיה דומה על דוד²⁰. דוד נענש על שהוא חתך את הבגד של שאול. הוא זלזל בלבוש ונענש שלא היה לו חם. הלבוש של האדם הוא לא כמו פרווה של דוב, לדוב יש פרווה כי הוא צריך להתחמם, אדם לא צריך לבוש בשביל להתחמם, הוא יכול להתחמם בעזרת מדורה. הסיבה שאדם צריך לבוש, היא כדי להביע את עצמו. לבוש הוא הופעה, הופעה נקייה וצלולה, חלק ממנו מסתיר את הערווה שלו, וחלק עוזר לאדם לדבר את עצמו. הלבוש הוא סוג של קומפוזיציה – מה אני מביע ומה אני לא מביע – על ידי זה נוצר שיח אמיתי ונכון עם הסביבה. זה הערך של הלבוש. גם כשנתקן את חטא אדם הראשון יהיה לבוש, כותנות אור, ב-א ולא ב-ע, אבל ודאי שיהיה לבוש, זה ה'הדר'²¹ – 'עטרותיהם בראשיהם'²² – יש לזה ערך עצום. הרב מסביר²³ שלכל תופעה יש את עצמותה ואת התופעות שלה.

²⁰ עין איה, ברכות, פרק תשיעי, רנח.

²¹ עולת ראיה א, עמ' י"ב ו-ר"ז, 'הוד והדר'.

²² עין איה, ברכות, פרק שני, סד.

²³ בסוגיה על דוד. עי"א ברכות, פרק ט, רנח.

עצמותו של הלבוש, הוא המדרגה הזו – תכשיט²⁴; כשאדם מאבד את המדרגה האמיתית של הלבוש, אז גם מה שמתלווה לו, שהוא מחמם, גם הוא כבר לא פועל על האדם.

בסוגיה על שני האנשים שרצו לבייש את הלל, כתוב שהם הסירו את מעיל הבושה. רואים שהבושה נקראת לבוש, כי כמו שהלבוש עוזר לאדם להביע את עצמו בצורה נכונה ואמיתית, כך הבושה היא מפגש של כבוד שמאפשר גם דיבור והבעה.

שאל היה שייך למדרגת החכמה, לכן הוא היה שתקן וביישן, ומזה דוד התפעל. דוד אמר לו שמה שהציל אותו הוא הבושה, הוא היה הורג אותו מדין 'רודף', אבל בגלל שראה את הבושה של שאול לא הרגו. זה שדוד חתך את הלבוש הוא למעלתו, שהוא ראה את הערך של הלבוש. אבל זה שהוא פגע בזה, הפיל אותו, שהלבוש לא השפיע עליו יותר – לכן הלבוש לא היה מחמם אותו.

גם אצלנו, האדם הזה התחיל בזה שהוא לא מכבד, בסך הכל לא נותן מעשרות, הוא עוד לא נפל עמוק, אבל לשם זה הולך. ראינו בסוגיה של 'מיהו עם הארץ'²⁵ שמה שמוציא את האדם מלהיות עם הארץ זה שהוא החליט שהוא מכבד (מפריש מעשרות), החלטה שכלית ומעשית. כך כאן 'המניעה של הכרת כח הכבוד... מאבדת את ציור הרוממות הראוי לכללות הדיבור, עד שכח הרע שלו בהיותו מתקלקל גם כן לא יוכל להיות מוחש ומורגש'. הוא בסך הכל פגם במעשה, וכבר הוא נעשה אורח רע.

לשון הרע

על כן עוון מעשרות כורך עמדו בתור מסובב מוכרח גם כן את עוון לשון הרע והטוב והרע השקולים וכרוכים יחד כל אחד לערכו מתבחנים זה על ידי זה.

הזלזול במעשרות מביא ללשון הרע – הם באים ביחד – יוצא שהמחלה בפועל (אסכרה) יותר קשורה ללשון הרע.

הרצי"ה היה אומר שהספר 'שמירת הלשון', העוסק בהיבט הרוחני של לשון הרע, יותר חשוב מה'חפץ חיים' העוסק בהלכות לשון הרע. זה קשור לכאן, אם אדם היה יודע את ערך הדיבור, את הערך של השיח התרבותי, הוא היה נזהר בדיבורו. אדם שידע את ערך הדיבור

²⁴ עין איה, שבת, פרק שישי, א.

²⁵ שיחת פתיחה לחנוכה. עין איה, ברכות, פרק שביעי, יז.

ירגיש גועל להשתמש בכוח הדיבורי הזה לדברים רעים, הוא יסתכל בספר ההלכתי רק כדי לדעת מתי מותר לו לדבר. הרב אומר במפורש שצריך לחוש גועל מדבר עבירה²⁶.

אז הכל מתחיל מזה שבעצם כל השיח התרבותי הרוחני של האדם, לא קיים. התוצאה היא שהוא ידבר לשון הרע ורכילות. עולם פוסטמודרני תמיד יהיה רכלן, ותמיד ידבר שנאה ושליילה על השני. למה? מכיוון שהוא לא מכיר את החיוב שבזולת, הוא לא מכיר את האחר, לא האנושי ולא האלוקי; ממילא הדיבור מקולקל ומעוות. כשיש לאדם עין רעה והוא לא מכבר את צלם אלוקים שבתוכו, ממילא הוא לא יכול להכיר בחסרונות שלו, ממילא הוא גם לא יכול להכיר את האחר, ואז מתחילה השנאה, חלון האורה נסתם, אדם כאילו סוגר את עצמו בעולם של מראות.²⁷ כדי להבריא מהחולי הזה, אדם צריך פשוט לחיות אחרת, לחיות בצורה של כבוד לעולמות הרוחניים. ההתפלמסות עם הקלקול הזה רק מחזקת אותו.

והמלך ישמח באלהים

"והמלך ישמח באלהים", השמחה הפנימית הבאה מהסתכלות והשפעה רוחנית כמוסה עליונה, מביאה להחיות את ההשפעה הגלויה, "יתהלל כל הנשבע בו". מהכרת הערך של הדיבור הטוב על ידי התפתחות השפעתו והכרת הטוב הנגרם על ידו, וממילא יציץ ציץ הכרת השפלות של השלילה הבאה מחסרון ההכרה של גבורת הדיבור ופעולתו במציאות. "כי יסכר פי דוברי שקר", והסכרון הזה ירומם במצב עיניו את רגש רוממות הדיבור, בהסירו ממנו את סבתו הדמיונית שהשפלתו מכבודו באה ממנה.

ישנן שתי אפשרויות להירפא מהמחלה הזו, אפשרות חיובית ואפשרות שלילית. האפשרות החיובית היא תרופה – להיות תלמיד חכם. 'המלך ישמח באלוקים, יתהלל כל נשבע בו', הפשט הוא שהאדם הזה מסוגל לחיות את החיים שלו אחרת, הוא יכול לראות את הטוב ואת הרע; ואז – אולי – 'יסכר פי דוברי שקר', הסכרון זה אסכרה, פתאום הוא רואה את המחלה, את עומק התועבה. ככל שהעולם הרוחני יותר מפותח ממילא 'יציץ ציץ', מהשלילה הוא יבין את החיוב. זה דיון של 'מדעים נצרכים' יותר מאשר דיון של מדעים רציונליים, מבחינה רציונלית אין מה לדבר אחד עם השני, מכיוון שהרציונל שלו חולה²⁸. האפשרות השנייה היא שבסופו של דבר הכאב ירפא אותו – 'הסכרון הזה ירומם במצב עיניו את רגש רוממות הדיבור'. אבל אדם לא מוכרח לעבור את המחלה הזו, אפשר בצורה חיובית – 'ממילא יציץ

²⁶ אורת הקודש ג, קיח, (עט).

²⁷ מהלך שהרב עושה בסוגיית 'עין כי גבהו'. עין איה, שבת, פרק שישי, כז-לח.

²⁸ הכוונה שאי אפשר להבין בעזרת הרציונל כיוון שהוא מה שנפגע, אבל הצורך לא נפגע, מהצורך אפשר להתחיל לדון. עיני מאמרי הראיה, 'מהות הכפירה', עמ' 10.

ציץ של הכרת השלילה'. אדם שילמד את הספר העיוני של לשון הרע, ממילא יחוש גועל ולא ירצה לדבר לשון הרע. מי שיש לו מלך, ישמח באלוקים; ומי שאין לו מלך, שאין לו את העולם הנשמתי של המחשבה ואין לו את העולם של הדיבור, אדם כזה יסכר פי דוברי שקר, הייסורים של האסכרה ילמדו אותו. הרב מדבר בתהליכים קיומיים, יש שתי אפשרויות, או לבנות את זה בצורה חיובית, על ידי דעת והבנה, או שהייסורים ילמדו אותו.

'בהסירו ממנו את סבתו הדמיונית שהשפלתו מכבודו באה ממנה'. מהי הסיבה הדמיונית? השפלתו מכבודו.

המוח הגמיש

אפשר להבין את זה גם מבחינה מדעית. יש מדען²⁹ שככה מסביר את כל המחלות שקשורות במוח. כלומר שהמחלה עצמה יוצרת מוח מעוות; ואם אתה מתעמת איתו רק מחזק אותו, התרופה היא להעמיד אלטרנטיבה – זו האפשרות החיובית. האפשרות השנייה היא שהמחלה עצמה – הייסורים שהאנשים האלו יעברו, ילמדו אותם את מה שחסר להם.

יש אגרת של הרב נגד בחירת נשים, הוא מתאר את הנזק שזה יגרום. אוהבים להסתיר את האגרות האלו, כי זה נשמע מיושן, אבל לדעתי זה רק הולך ומחריף – כל המחלות של אובדן הזהות המינית, הם התדרדרות של אותה תופעה.

מה שמרפא את האדם הוא: או הדעת שלו, או המאורעות, המאורעות הם גהינום. ואילו העימות עם החולי – הכוונה, שנעשה סימפוזיון ונסביר למה כדאי להיות טהור ונקי – רק תחזק אותו. זה מופיע גם בחובת הלכבות, שהשטן רוצה שתדבר אותו, זו חגיגה בשבילי, הוא רוצה לשוחח; אם אתה תבודד אותו, הוא פשוט יעלם. ככה המוח עובד, הוא יוצר קשרים אובייקטיביים. למשל המוח רגיל שאהבה תמיד באה עם סטירת לחי, הוא לא מבין משהו אחר. לכן צריך לשתוק, כשאתה שותק הקשרים האלו מתים. להעמיד אלטרנטיבה הכוונה להעמיד עולם בריא ונורמלי – פשוט לצאת החוצה. בכל ההיסטוריה האנושית, אף מעמד מדוכא לא הצליח לשחרר את עצמו, למה? מכיוון שכל ההקשרים שהוא מכיר הם כאלו. אם רוצים לשחרר, צריך פשוט להוציא אותו החוצה. זה קשה, כיוון שכל העולם הפנימי שלו צועק שאי אפשר, אבל כשאתה יוצא החוצה, זהו, יצאת.

שיח

²⁹ נורמן דוידג', בספר 'המוח הגמיש'.

וממילא ידע האדם, והגוי כולו יחד, לכבד את מוצא שפתיו וליקר את הערך של ההשפעה הרוחנית בכללה כראוי לה.

יש כאן שיח ויש אפשרות להתחבר לעולם. זה רציונלי מאוד וזה חי וקיומי. הקב"ה מדבר איתנו בדעת – בהתבוננות. אם אנחנו לא משתמשים בדעת, המציאות תדבר. או המציאות מדברת או הדעת מדברת.

ברית מלח

איבעיא להו, רבי אליעזר ברבי יוסי, על לשון הרע קאמר, או דילמא אף על לשון הרע נמי קאמר. כשנופל ערכו של הדיבור על ידי מיצועט הכרת הצורך הגדול שיש להשפעה הרוחנית בעולם, המחלה הולכת וסובבת את הקיבוץ האנושי עד שמוציאה אל הפועל את חטא לשון הרע בכל תקפו.³⁰

יש כאן הגדרות טובות. הדיבור הוא 'הכרת הצורך שיש להשפעת הרוחניות בעולם'. הדיבור הזה (הכרת הצורך) נפל, בהתחלה בחוסר כבוד וחוסר יחס, ומשם הוא נופל עד שנאה ולשון הרע. ממילא מובן למה עם ישראל יצא לגלות, ארץ ישראל היא עולם של ערך הדיבור, של לימוד תורה, במובן החי. כמו המדרגה של הירושלמי³¹ – סברות פנימיות. אם המדרגה של הדיבור לא קיימת יש גלות.

לכן הרצי"ה אומר תמיד שהחפץ חיים הוא חלק מהגאולה. מה שהרס את עם ישראל היה שנאת חנים ולשון הרע, ממילא התיקון – המדרגה של ארץ ישראל – הוא הדיבור. המדרגה של בית המקדש היא המחשבה ושל ארץ ישראל היא הדיבור.

אמנם רפיון המעשר לא לעולם יבא מחלישות ההכרה של הכח הרוחני בפעולתו על הצדדים המעשיים שבחברה הכללית, כי אם לפעמים יראה דור אחד בעיניו שרבה העזובה מצד הלויים, ונושאי כלי ד' לא ימלאו את תפקידם, ואז יפול הרוח להפר גם כן את ברית הלוייה, מה שבאמת נצמח זה הרעיון מחסרון הקפה כללית המקפת את חיי האומה מראשיתה עד אחריתה וכל מה שנכרתת ברית בקיומו [במהות שלו]. הנה למרות כל הפגעים

³⁰ עין איה, שבת, פרק שני, רמז.

³¹ אגרות ראייה א, אגרת קג.

שיוכלו להתחולל במרוצת הזמן הכל יבא לידי תיקון "ודבר אלהינו יקום לעולם", וברית מלח של ברית הלוי לא תפסק.

המחלה לא התחילה בזה שהוא לא מכבד את הלוויים. יש כאן משהו אמיתי, 'חכמת סופרים תסרח'³² – 'תראו מי האנשים האלו' – הם חסרי משמעות. לכן הם מאבדים את הברית. העולם המעשי מצדיק את חוסר האמון כלפי האנשים האלו. הדבר נכון לא רק על הלוויים, אלא לגבי כל מה שניתן בברית, גם כהונה ומלכות דוד. למה הברית נקראת 'ברית מלח'? בגלל שמלח לא מתקלקל. כאן הקלקול עמוק עד שגם המלח התקלקל.

'באמת נצמח זה הרעיון מחסרון הקפה כללית'. זה אותו קלקול. אם אדם לא מכבד את ההקפות הכלליות, ממילא הוא גם נופל לגהינום של לשון הרע, ויותר גרוע, הוא מאבד את ברית הלווייה – אין לו מבט כללי. קצת דומה להבדל בין פחד ואנחה³³, פחד הוא מאורע ספציפי, אנחה היא ייאוש. כך כאן, יש חוסר כבוד, אבל יותר חמור, ממילא אין יכולת לראות תהליכים היסטוריים, תהליכים של עומק ושל רוחב. הנפילה שתיארנו קודם היא נפילה זמנית, משהו פרטי, ועכשיו היא הפכה לעיקרון כללי. במקום היסטוריונים, יש רק אנשים שמתעסקים במאורעות (במובן הטכני). זה בא ביחד, אם אדם לא מכבד ומספר לשון הרע, הוא מאבד את היכולת לראות הקשרים כלליים. הכל נחרב, אין היסטוריונים, אין פילוסופים, יש רק פסיכולוגים; במקום אומנות יש תרפיה.

מחנך

נכון שכרגע הלוויים נראים כמו שהם נראים, והכוהנים נראים כמו שהם נראים, וזרע בית דוד נראה כמו שהוא נראה. אבל זה לא משנה, יש כאן עיקרון ותכונה, אדם שרואה מהויות, יודע שזו הנקודה העיקרית ועליה הוא מסתכל. כמו מחנך, שמסתכל על התלמידים, ורואה למה זה שובב ולמה זה מפריע. הוא רואה מה מציק לו ויודע לדבר ולעזור לו להתרומם מעל הנקודה הזו. היום נותנים לכולם תרופה ופותרים את הבעיה, עושים הכל שטוח, אבל פעם ראו משהו יותר עמוק, יש תהליכים ודמויות. מי שלא מכבד את הלווייה, ממילא גם לא רואה מהויות. אפשר לקחת אדם שתשעים אחוז מהחיים שלו הם בְּרָרָה, אבל יש עשר אחוז נפלאים; אדם פנימי – הלוי – רואה אותם, ועל זה הוא ממקד את כל האישיות, ואז הוא גם יכול להסביר למה התשעים אחוז הם בררה, בגלל שיש לי את העשרה אחוז החשובים, לכן התשעים אחוז מתנהגים ככה. זו ברית המלח. הוא מתחיל בחוסר כבוד, נופל ללשון הרע ורכילות ושנאת חינוך; זו המחלה של האסכרה, ייסורים גדולים, חברה שלמה של לשון הרע,

³² מסכת סוטה, דף מט:

³³ אין איה, ברכות, פרק תשיעי, קעה.

אחד דוקר את השני ואוכל את השני; אבל יותר גרוע – באמת אין סקירה כללית, אז לא רואים מהויות ולא רואים ערכים. זו הבעיה הכי גדולה של הפוסטמודרניזם, שאין איכויות ואין מהויות.

נגיד שתשעים אחוז מהגברים אלימים, אבל אם אתה עושה על זה מלחמה, אתה עלול למחוק את המעמד של ה'אבא' ושל ה'אני העליון', ואז העולם הולך ומתדרדר עוד יותר עמוק לתוך חוויות תסביכים ורגשות, נוצרת מחלה על מחלה. מכיוון שאבד הערך לפילוסופיה ולאומנות, לדברים כשלעצמם, והחיים שרויים בתוך עיניים דוקרות ולשון חותכת; יותר גרוע, התוצאה של הדבר שהמהות נעלמה לגמרי. יכול להיות שבאמת תשעים אחוז מהאבות אלימים, אבל המושג אבא? המושג זכר? הוא נאבד לגמרי – המהות נעלמה. נותרו המון מקרים, בסופו של דבר גם נשים אלימות. בסוף נוצר עולם של נמלים, מין ביניים, מישהו שידע רק לעבוד, מתוכנת – ובזה יהיה לנו מין אנושי מתוקן. אבל מה עם המהויות? הערכים? האהבה? מה עם האדם? נכון, באמת אצל הזכר יש יותר מאבקים של טוב ורע, ואילו אצל אישה המציאות יותר הרמונית, רוחנית וגשמיות זה דבר אחד. אבל לאן נגיע? כל מי שיש בו עדינות נבהל מזה.

אותו דבר לגבי המושג 'יהודי', יכול להיות שחמישים אחוז מהיהודים נראים כמו גויים, שאין הבדל בין יהודי לגוי, יכול להיות – אבל זה לא משנה, זה גופא המחלה, שרואים רק סימנים חיצוניים, ולא מהויות, איכויות וסימנים פנימיים.

כך אורח רע נעשה אורח רע, הוא נופל ונופל, והכל מטפח אותו. לכן אין מה לדבר, צריך פשוט להעמיד אלטרנטיבה. האלטרנטיבה, קודם כל מעמידה טוב ורע אחד מול השני, כבר זה נפלא. דבר נוסף שהיא מזרימה לכל האורגן הזה בריאות, וזה מבריא את הכל.

ודוקא אז יזכר ערכו בכא עתו להגלה בעצם זהירו, על ידי אותו הצירוף של השמירה שאינה נפסקת שהיתה לברית הזו בכל הדורות ובכל הזמנים.

יש כאן נקודה חשובה, מהו ערכו? הרי תשעים אחוז אצלו היה בררה. אז אמנם הצלחנו להוציא מהעשרה אחוז אדם נורמלי, אבל אין כאן ערך כל כך גדול. אבל אפשר להגיד, שמעז יצא מתוק, הנגע הפך לענג, והפשע הפך לשפע, והחושך לאור והזדון לזכות – יכול להיות שאותו ילד שובב, אם תדע להתמודד איתו ותראה את הנקודה הנפלאה שבו, פתאום יתגלה שהיא זאת שעושה את הכל לסיבוך, ממילא יתגלה שהכל מעלה. זו לא נקודה טובה במובן הקטן, זאת שאומרת לאדם, 'באמת אתה בררה, אבל בתוך הבררה יש כמה נקודות טובות', אלא נקודת מהות טובה.

על כן רק חסרון של סקירה גבוהה כללית יחולל לפעמים ביטול המעשרות, ולא הקטנת ערך הכרת כח הצורך של ההשפעה הרוחנית, שיסוד שלה הוא רוממות הדיבור. ועל פי זה יהיו דברי רבי אלעזר ברבי יוסי על לשון הרע דווקא קאמר, שרק עוון זה יש לו יחש עם הכבודות של האסכרה ולא המעשרות. או שגם ירידת הסקירה ומניעת היכולת להתנשא אל המעמד הכללי, עד שהחשכה של איזו תקופה עוברת לא תפעל מאומה על קלישות הקשר העליון של הברית הנצחית הזו, היא עצמה באה משפלות נפש הבאה מחסרון ההתעלות הרוחנית ומיעוט ההכרה של גבורת הדיבור הטוב ורוממות כחו, שהוא נשקל תמיד לפי אותו המשקל שהקדושה והרוחניות בכלל היא מובנת לאדם, על ידי עילוי נפשו ודבקותו בצורו יתברך. שמזאת הירידה תוצאות על ידי גלגולי ירידת המחשבות, גם ללשון הרע, על כן אף על לשון הרע נמי קאמר.